

tichý břeh světa

HANA RYSOVÁ VÁCLAV CÍLEK

tichý břeh světa

NAKLADATELSTVÍ DOKOŘÁN PRAHA 2005

Obsah

Předmluva: Půlnoc v Kostnici a klid u Lipan **7**

I. Vesnice s mrakodrapem na návsi **11**

II. Čtenáři lidí **33**

III. Génus loci a debilus loci **55**

IV. Slova v jazyce kamenů **83**

V. Strom jako člen rodiny **101**

VI. Jiná světla, jiné pokoje **127**

Faktografie **147**

Poděkování a ediční poznámka **153**

Terezín. Listopad. Stíny stromů se zrcadlí v kynetě hlavního příkopu. Smutek trvá, ale tady se dá prosvětlit.

OBÁLKA

Stromy a les obecně dobře vyjadřují povahu našeho světa: jsou multikulturní, mají velké kmeny, ale drobné jehličí; neviditelný kořenový systém pod zemí je skoro stejně tak velký jako viditelný svět nad zemí („les je to, co roste pod zemí a na povrch zasahuje nevýraznými výčnělky“), a hlavně jsou velmi dramatické a velmi tiché zároveň. Pokud kultury a jejich tradice dělíme dle Z. Neubauera a S. Komárka na lesní a pouštní (hyletické a eremiální), pak my Středoevropané jsme lidé lesa. Zacházíme s ním již skoro deset tisíc let, tedy po dobu, kdy byla česká kotlina a moravské úvaly víceméně kontinuálně osídleny. Na houby chodíme kvůli lesu, ne kvůli houbám.

FRONTISPIS

Pár metrů od velmi rušné ulice vedoucí ke Karlovu mostu stojí kostel svatého Salvátora, jehož dobrodružní misionáři pronikli do Číny a působili v pampách jižní Ameriky. Snadno si představíme, jak na ztichlých schodech vedoucích na kůr říká Pema Čhödrön: „Často slýcháme, že čtvrtým aspektem existence je mír. Není to však mír jako protiklad války. Je to zásadní, hluboká spokojenost, která přichází v okamžiku, kdy vidíme, jak se neustále vznikající dvojice protikladů doplňují.“

Předmluva

Půlnoc v Kostnici a klid u Lipan

*Věci hmatatelné jsou na svém místě
a věci nehmatatelné jsou na svém místě*

Walt Whitman, 1855

Vešli jsme do bývalého kláštera ve Svatém Janu pod Skalou, kde od konce 18. století byly dílny, továrna, škola, objekt Státní bezpečnosti a internační tábor a teď tu je opět škola. Prošli jsme bojiště bitvy u Lipan. Trávili jsme noc v kutnohorské Kostnici – o půlnoci to je celkem banální místo. Se světlem v ruce jsme prolézali štoly na Kaňku u Kutné Hory. Sem někdy byli zaživa metáni husité i katolíci. Výsledný pocit: pomalý proud času, melancholie, ale klid. Víc smíření než bojů. Opakovaně si ověřujeme, že neklid je jako dým nad vodou, který se v běhu časů všelijak přelévá, nakonec však odchází, ale hladina vodní pod ním zůstává klidna.

Všude kolem nás a právě teď vítězí rychlost nad pomalým pohybem, hluk přehlušuje ticho a politika vítězí nad kulturou. Ale při pohledu do minulosti to není pravda. V delším časovém období zůstává z pyšné a brutální historie sediment úsměvu, klidu a jakési tíže. Jak je to možné, nevíme. Při pohledu do minulosti vzpomínáme na hudebníky a básníky, ne na bankéře a policejní náčelníky. Jméno významného a mocného cenzora si nakonec připomeneme jenom proto, že kdysi bránil Máchovu *Máji*. Stěží si vzpomeneme na dvě tři jména ministrů, kteří vládli před dvaceti či třiceti lety, ale knih, filmů a melodií z té doby známe desítky.

Možná je svět minulosti tvořen prozařováním a hmota se ve vzpomínce mění na iluzivní kulisy. Pocit, že útěšně posmutnělý klid nakonec přemůže skoro všechno – komíhání, vřavu a možná i hrůzu; že leží někde u základů světa a nakonec tu zůstane. Tato kniha je o veselém světle, šťavnaté prázdnotě, o klidu, který je kreativní, o světě, ve kterém se tváře lidí podobají stromům.

Není to náhodná publikace. Vídáme se deset let, naše rodiny si vyměňují vánoční cukroví, poslouchali jsme stejnou hudbu a putovali k podobným kamenům. Známe barvy oblohy nad Českým středohořím. Fotografie v této knize vznikaly skoro čtyřicet let. Málokdo si jich v době hluku všiml. Jsou o tom, co je jemné, nevťírá se a vlastně ani není vidět. Stejně jako se díváme na pole a nevnímáme molekuly vody v mezerách mezi zrnky křemene a jílu.

A přece kdyby tam ta voda nebyla, dívali bychom se na poušť a před námi by ležel jiný svět.

Tato kniha měla být fotografickou monografií Hany Rysové – fotky, stručné popisky a kunsthistorické zhodnocení významu díla. Takhle jsme to ale dělat nechtěli ani nemohli. Základní rovina knihy je dána fotografiemi vybranými tak, aby vytvářely společný tón zamyšleného klidu. Druhou rovinou je osobní příběh – u některých umělců není podstatný, ale toto je osobní fotografování. Třetí rovina neochotně a nejasně míří za fotografie a texty do míst, kde lidi, kameny a stromy mají něco společného. Nepřekvapí nás proto, že Iva Bittová se na fotografii nápadně podobá nejenom Janu Burianovi, ale také borovici. (Schválně si ty stránky nalistujte.) O to přece šlo, hlavně ne žádné umění a žádné velké duchovno!

Hana Rysová a Václav Čílek

Lhota u Dřevčic, srpen 2005

I. Vesnice s mrakodrapem na návsi

*Večer, déšť a mlžná blána...
Skřivánčí se ozval blas?
Tys to, milovníku rána,
v tento pozdní, bluchý čas...
Jako při chechotu blázna
v hloubi duše cítím třas*

F. I. Tutčev, 1836

Narodila jsem se v půvabně starosvětském městečku Dobříš na Medarda – měsíc po druhé světové válce. Bývalo to typické maloměsto, jehož dva tisíce obyvatel se navzájem znalo a každá rodina byla nějakým svým osobitým způsobem zapsána v kolektivní paměti. Barokní venkovské statky sahaly až k náměstí a za první řadou městských domů začínaly venkovské zahrady, kde bylo cítit slámu a seno. Staré město původně přiléhalo k ostrohu se zbytky gotického hrádku vystaveného za Jana Lucemburského, který byl přestavěn na barokní sýpku. Později bylo jádro města přeneseno podél císařské silnice na Písek asi o míli na západ. Vzniklý útvar pak připomínal tele se dvěma hlavami. Na straně blíž ku Praze leželo opuštěné staré město se zámek, návsi a městským kostelem a na druhé straně se rozkládalo ulicovité náměstí s barokními statky a radnicí.

Ostroh hradu a původního města byl obkroužen táhlým meandrem Huťského potoka a zadržén několika rybníky. Nestávaly na nich mlýny, ale hlavně hamry, ve kterých se zpracovávalo železo. I o něco níž pod městem – ve Strži – pod hrází rybníka položený domek, který pár let před smrtí jako svatební dar dostal Karel Čapek, býval součástí železářského provozu. V zimě rybníky zamrzaly a holými korunami stromů prosvítal naproti hradu na druhém břehu stojící zámek patřící někdy od počátku 17. století rodině Colloredo-Mansfeldů. Zámek je svéráznou zmenšenou kopií vídeňského Schönbrunnu a ten je zase jakousi odpovědí na francouzské Versailles. Podobnost jde tak daleko, že i kašna s vodními kaskádami bývala ozdobena antickou scénou slunečních koní, kteří se vynořují z očistných vod oceánu. Jako by říkala, že vládnoucí dynastie je plna světla rozumu a přitom čistá a hluboká jako moře.

Myslím, že nejenom my, ale také barokní sedlák si o této alegorii myslel své. Zato ve stěně oranžerie stojí jemná Platzerova socha Apollona. Kdybych